

5. DÜNYA SU FORUMUNUN ARDINDAN... SUYUN METALAŞMASININ FARKLI YANSIMALARI

Dr. Gaye Yılmaz

Suyun metalaşması sürecinin bugün hangi aşamada olduğunu göstermeyi amaçlayan bu yazıda Türkiye'deki gelişmeler yerine dünya ölçeğinde süreci şekillendiren ülkeler ve olaylara odaklanılmaktadır. Türkiye'nin çalışmaya dahil edilmeyişinin nedeni ise, ülkemizde suyun piyasaya terk edilmesi ile ilintili olguların -TMMOB-Ölçü Dergisi okurlarının da bildiği gibi- STHP-Suyun Ticarileştirilmesine Hayır Platformu tarafından zaten izleniyor ve kamu oyu ile paylaşılıyor olmasındandır.

Altıncısı 2012 yılında WWC-Dünya Su Konseyi'nin merkezinin bulunduğu Fransa'nın Marsilya kentinde yapılacak olan WWF-Dünya Su Forumu ve Forumu oluşturan resmi, gayri resmi kuruluşlar iki forum arasındaki zamanı son derece faal bir şekilde geçirmektedirler. Tıpkı İstanbul'da yapılan WWF-5 öncesi dönemde de yapıldığı gibi başta Fransa olmak üzere çeşitli ülkelerde yapılan "Foruma Hazırlık Toplantıları"nda öne çıkan hedeflerin başında ise sermayenin "suya erişim hakkının uluslar arası düzeyde tanınan bir hak haline getirilmesi" yönündeki çabalarına halkları ikna etmek gelmektedir (Wordpress, 2010). İlk bakışta son derece toplumsal bir kaygı taşıdığı düşünülebilecek bu hedef biraz sorgulandığında, altı çizilen "hak" vurgusunun suyun para karşılığında alınıp satılabilen bir meta haline gelmesi koşuluna bağlandığı hemen görünür hale gelmekte, sermayenin çıkarları daha bir berraklık kazanmaktadır..

Dünya su lobisinin önceliklerinden bir diğerinin ise, ticarileştirilmesi en zor alan olan tarımsal sulama hizmetlerinin hangi stratejilerle piyasaya devredilebileceği konusu olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, örneğin, tarım yatırımları ile ilgili bir konferansta sunum yapan NGP¹ -Küresel Uyum Ortakları adlı sermaye örgütünün temsilcisi Judson Hill, uzun yıllardan beri bir meta olmaktan ziyade tipik bir kamu malı gibi kullanılan su hizmetlerinden muazzam paralar kazanmanın mümkün olduğunun son derece açık olduğunu belirtmektedir. Cenevre'deki konferansta yatırımcılar ve bankacılara "kovalarca su" meselesinin meta ticareti açısından Avrupa Birliği'nin önde gelen dinamiklerinden biri

olduğunu hatırlatan Hill, "eğer nereye gideceğinizi biliyorsanız su sektöründen son derece cazip getiriler elde etmenin yüzlerce yolu var" (MacInnis, 9 Kasım 2009 Reuters) diyerek suyun metalaşmasının birikim açısından neler vata ettiğini görünür kılmaya çalışmaktadır. Bu alıntıdan da anlaşılabilirliği gibi su lobisi bugün iki temel sorun ile karşı karşıyadır: su hizmetlerinin hızla piyasaya terk edilmesi ve piyasa oyuncuları, ya da şirketlerin bu konuya gereken ilgiyi göstermelerinin sağlanması. Şirketlerin su sektörüne yeterli derecede ilgi göstermemesi temelde iki nedenle açıklanmaktadır. Bunlardan birincisi Hükümetlerin gerekli kurumları ve mevzuatı oluşturmada yavaş davranmalarıdır. Diğeri ise birinci nedeni de doğrudan etkileyen başta baraj ve HES karşıtlığı olmak üzere suyun ticarileştirilmesi ne karşı bütün dünyada giderek yaygınlaşan ve yükselen toplumsal muhalefettir.

Dünya Su Lobisi'nin altını çizdiği bir diğer konu ise özellikle su kıtlığı görülen bölgelerde gıda talebinin karşılanması ve tahıl üretiminden daha büyük getiriler elde edilmesi için gelişmiş sulama teknolojilerine odaklı endüstrilerin öncelikli öneme sahip olduğudur. Su lobisi ısrarlı bir şekilde sulama endüstrisinin oldukça büyük ve hızla daha da büyüyen bir endüstri olarak öne çıktığını vurgulamaktadır. Gerçekten de sektörün bugünkü tahmini büyüklüğü 3.5 milyar \$ a ulaşmış durumdadır. ABD'nin çöl olarak tarif edilebilecek en kurak bölgelerinde bile hala pirincin yetiştirilebiliyor olması da sulama endüstrisinin nasıl daha kârlı işletilebileceğinin örneği olarak gösterilmektedir. Benzer şekilde ABD orijinli mısır, soya, pamuk, pirinç ve buğday yetiştiricileri tarafından kurulmuş olan AgriCura adlı Vakfın kurucularından Gary Taylor ise suyun ileri teknolojilere dayalı tarım yatırımları açısından vaz geçilmez bir öneme sahip olduğunun altını çizmektedir. Türkiye'de çok iyi bilinen traktör markaları arasında öncü olan Deere'i temsilcilerinden Cory Reed ise Monsanto, Dupont ve Syngenta adlı firmalar tarafından geliştirilmiş olan kuraklığa dayanıklı tohumlar için tasarlanan sulama sistemlerinin de çok kazançlı olduğunun hatırlatmaktadır. Reed, sulama sistemlerinin yaygın

olarak ticarete konu edilebilmesi için belli tohum türlerinin belirlenen bir takvim aralığında özenle belirlenen miktarlarda sulanmasının bir ihtiyaç olarak tanımlanmasının stratejik bir pazarlama açısından şart olduğunu belirtmektedir (MacInnis, 9 Kasım 2009 Reuters). Bu cümleden de anlaşılabilir gibi, kapitalizmin bugün ulaştığı aşamada, sistem sadece metalleri değil, yanı sıra yeni ihtiyaçları da üretmek ve halkları bu “yeni metaller”in birer ihtiyaç olduğunu inandırmak zorundadır.

Lobi tarafından değinilen bir diğer önemli konu ise, özellikle su kıtlığı riskleri hakkında giderek artan bir bilincin bulunduğu bir ortamda yatırımcıların hükümetlerle müzakerelere girebileceği yerel su sektörlerinde yerel halkın da sektörün içine çekilmesi konusunda kurulacak bağlantılarla ilintilidir (MacInnis, 9 Kasım 2009 Reuters). “Yerelliklerin sektörün içine çekilmesi”nin bir diğer okunuş biçimi ise olası mücadelelerin ılımlılaştırılmasıdır. Türkiye’de 2009 Aralık ayında kurulan ve kendisini yerel su mücadelelerinin şemsiye örgütü gibi lanse eden Türkiye Su Meclisi de bu amaca uygun olarak yapılandırılmış ve tamamen şirketlerin kurduğu bir yapı olmasına rağmen bazı yerel hareketleri kendi kontrolü altına almayı başarmıştır. Bu şirketlerin gerçek yüzleri ise, aşağıdaki alıntıda da görüleceği üzere ancak kendi kapalı toplantılarında ortaya çıkmaktadır:

“Su sermayesi, bundan 20-25 yıl önceki enerji sermayesi ile büyük benzerlikler taşıyor. Su fiyatları arttıkça hepimiz daha iyi yöneticiler olacağız, çevreci olduğumuz için değil, bu durum doğrudan ceplerimizizi etkileyeceği için” (MacInnis, 9 Kasım 2009 Reuters).

Şirketlerin kontrolü altına giren yerel su hareketleri başlangıçta Birleşmiş Milletler, Dünya Su Forumu ve Avrupa Birliği gibi su lobilerinin aldattıcı söylemlerine inandırılmakta ve bu söylemleri dillendirmeye başlamaktadırlar. Buna karşın söz konusu yerel hareketleri, örneğin Avrupa Birliği’nde hızlanan su özelleştirmeleri ve suyun ticarileştirilmesi süreci karşısında AB Parlamentosunun bir önerge hazırlamak zorunda kaldığından ve su hizmetlerinin tekrar kamusallaştırılması için kolları sıvıdığından bihaberdir. Hazırlanan önergede bütün AB üye devletleri su ve atık su hizmetlerinin istisnasız bütün dünyada temel bir insan hakkı olarak tanımlanması yönünde ellerinden gelen her şeyi yapmaya çağırılmaktadır. Bu çağrıda, AB ülkelerinde suyun ticarileşmesinde en önemli araç olarak uygulamaya konmuş bulunan AB Su Çerçeve Direktifi’ne köklü eleştiriler yapılmakta, AB Komisyonundan su yönergelerini yeniden gözden geçirmesi ve su kaynaklarının kamu otoritelerinde kalması için gereğinin yapılması talep edilmektedir (AB Parlamentosu, 0086/2010 no.lu önerge 10 Kasım 2010).

Diğer yandan kıta Avrupa’sında yaşanan su özelleştirme-

leri Parlamento’nun kaygılarını haklı çıkaracak kadar hızlanmış durumdadır. Kısa süre önce Almanya’nın başkenti Berlin’deki kent suyunun 1999 yılında yapılan gizli bir sözleşmeyle Veolia’ya devredildiği ve Berlin’deki ilgili yerel su otoritesinin bu sözleşme ile Şirkete çok yüksek bir kâr oranını garanti ettiği ortaya çıkarılmıştır. Kentte yaşayan 280 bini aşkın insanın imza koyduğu bir dilekçe ile Veolia ile yapılan sözleşmenin halka açıklanması talep edilmiştir. Şu anda Almanya’daki içme suyunun yaklaşık olarak yüzde 40’ı kısmen ya da tamamen özel firmalar tarafından satılmaktadır. İçme suyunu özelleştiren eyaletler arasında Bremen, Essen, Höxter, Gelsenkirchen, Dresden, Schwerin, Goslar, Cottbus ve Rostock bulunmaktadır. Bu özel sözleşmelerin hiçbir kamu oyu ile paylaşılmamıştır. Benzer şekilde Berlin Belediyesi de 1999 yılında kent suyunun yüzde 49.9 unu 3.3 milyar Mark karşılığında özel şirketlere sattığında kamu oyu hiçbir şekilde bilgilendirilmemiştir. Sürecin afişe olmasının ardından sağcı parti CDU suyun özelleştirilmesinin hem işçiler açısından daha fazla iş güvencesi anlamına geleceğini hem de Berlin’de iş arayanların daha çabuk iş bulmasına yardım edeceğini belirtse de 1999’dan bu yana geçen süreç bu sözlerin hiç te geçerli olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Berlin sularının Veolia’ya devredilmesinin ardından şirket tekeli konumunu güçlendirmeye odaklanmış, yeni istihdam alanı yaratmak şöyle dursun daha önce su hizmetlerinde istihdam edilmekte olanların sayısı da 6265’den 5283’e gerilemiştir. Şirkete sağlanan kâr garantisi sayesinde Veolia’nın kârları hızla artmış, su iletim maliyetleri halkın su faturalarına eklenmeye başlamıştır (Taz, 30 Ekim 2010).

Benzer şekilde uzun yıllardan beridir dünyanın en hızlı büyüyen ekonomisi olan Çin de, farklı bir kayıdan ötürü, başka bir deyişle karbon ticaretinden kendi payına düşeni alabilmek için kolları sıvamış bulunmaktadır. Çin hükümeti temiz enerji üretmek ve böylece emisyon hedeflerine ulaşabilmek amacıyla muazzam büyüklükte hidro elektrik santralleri üretmek için gerekli adımları atmaya başlamıştır. Bu projelerin en kapsamlıları ise Yangtze nehrinin en büyük kollarından biri olan Jinsha nehri üzerindeki 5 büyük baraj projesidir. Çin, bugün itibarıyla dünyanın en büyük hidro elektrik gücü kapasitesine sahip olan ama aynı zamanda ulusal ölçekteki enerji ihtiyacının yüzde 80’ini kömür enerjisi üreterek karşılayan dünyanın en büyük kömür üreticisi ve tüketicisi konumundaki ülkedir. Çin hükümeti yıllık gayri safi milli gelirine denk düşen karbon salımı miktarını ofset edebilmek için 2020 yılına kadar fosil yakıtlara dayalı olmayan enerji üretimini yüzde 15 arttırmayı taahhüt etmiş bulunmaktadır. Hidro elektrik santrallerde üretilen enerji de fosil yakıtlara dayalı olmayan temiz enerji grubu içinde sayıldığı için Çin hükümetinin HES’lere olan ilgisi olağanüstü derecede artmış görünmektedir (Lewis, 2010).

Asya sularını piyasanın ellerine terk etme çabalarında en

fazla öne çıkan unsurların başında ise ADB-Asya Kalkınma Bankası gelmektedir. Banka kısa süre önce Çin ve Güney Doğu Asya ülkelerinde su altyapı sistemlerini geliştirme amacıyla ilk kez 20 milyon dolarlık büyük bir özel hisse senedi fonu kuracağını duyurmuş bulunmaktadır. ADB Özel Sektör Yatırımları Operasyon Bölümü Başkanı Robert van Zwieten tarafından imzalanmış rapora göre, kurulacak olan bu özel hisse senedi fonu ile ADB Asya'daki ana akım su sektörü gelişmesinde özel sektörün daha fazla yatırım yapmasını sağlamak için katalizör rolü oynamaya hazırlanmaktadır. Planlanan fon, AmlInvestment Group tarafından yönetilecek ve belediye suları, sanayi suları, tarımsal sulama ve atıksu işleme tesisleri de dâhil olmak üzere su ile ilgili bütün alanları kapsamaktadır (Water Initiatives Odisha, 2010).

DB-Dünya Bankası'nın bu süreçte neler yaptığına baktığımızda ise dünyadaki su özelleştirmeleri genelde önemli başarılar elde edememesine rağmen Bankanın dünyanın her yerinde şirketlere muazzam büyüklükte fonlar sağlamaya devam ettiği, suyun ticarileştirilme sürecinde öncü olmaktan geri adım atmadığı dikkat çekmektedir. DB'nin kendine yakın bulunduğu şirketlere su yatırımları ile aktardığı son parasal büyüklük Kasım 2010 itibarıyla 139 milyon \$ olarak kaydedilmektedir. Banka, başta Latin Amerika, Güneydoğu Asya, Kuzey Amerika, Afrika ve diğer bölgelerde şimdiye kadar şirketler için milyarlarca dolarlık proje imzalamış bulunmaktadır. Bu çerçevede örneğin Veolia adlı dünya devine kısa süre önce DB tarafından yalnızca Doğu Avrupa'nın su kaynaklarının ticarileştirilmesi için 100 milyon \$ tahsis edilmiştir. Aynı şirket (Veolia) iş yapma modelinin uzun vadeli yatırımlar olmadığını, tamamen kârları maksimize etmeye odaklandığını çekinmeden açıklamış bir şirkettir. Ekolojistler, Veolia'ya tahsis edilen 100 milyon dolarlık fonun Doğu Avrupa'daki su iletim şebekelerini iyileştirmek için kullanılmayacağına ve sadece suyun meta-laşması için gereken harcamaları finanse edeceğine kesin gözüyle bakmaktadır. Banka tarafından Veolia üzerinden teşvik edilen bir başka su özelleştirme girişimi ise Filipinler'de yaşanmış, yerel halkın hızla yükselen maliyetler, kötüleşen bakım hizmetleri ve toplu işten çıkarmalara tepki olarak örgütlediği kararlı mücadeleler sonucunda bugün bazı sözleşmeler iptal edilmektedir. Filipinler'de 1995 yılında yaşanan su krizinin ardından, ülkeye sürecin Suez ve Bechtel tarafından yönetilmesi şartıyla 283 milyon \$ lık bir özelleştirme kredisi tahsis edilmiştir. Ancak 2000 yılından başlayarak sürecin foyası çıkmış, su fiyatları roket hızıyla artmaya başlamış, su kalitesi kötüleşmiş ve belediyelerin su hizmetlerinde çalışan binlerce işçi işten çıkarılmıştır. Bu gelişmeler sert bir mücadelenin başlamasını kaçınılmaz hale getirmiş ve bazı sözleşmelerde iptaller başlamıştır. Ancak özelleştirilen su işlemleri büyük oranda hala çok uluslu şirketlerin elindedir ve bugüne geldiğimizde Filipin halkının temiz ve yeterli miktarlarda suya erişimi hâlâ yok-

tur, su fiyatları süreç içerisinde bazı bölgelerde %700 oranında artmıştır ve kolera ile gastroenterit benzeri hastalıklardan kaynaklanan ölümler giderek artmaktadır. Bankanın benzer bir diğer macerası ise Türkiye'de Alaçatı'da yaşanmıştır. 1990'lı yılların sonlarında yine Veolia üzerinden tahsis edilen 13 milyon dolarlık su özelleştirme kredisi sonucunda bölgedeki su fiyatları ülkenin diğer yerlerindeki su fiyatlarının tam 12 katına yükselmiştir. Bugün gelinen noktada doğa savaşları sadece su ile de sınırlı değildir. Ekim 2010'da İngiltere Hükümeti devlet ormanlarını satışa çıkaracağını duyurmuş, yine bu yıl ABD'deki doğal gaz şirketleri ülkedeki doğal parklara talip olmuştur. Bu gelişmelere de bağlı olarak dünyada yaklaşık 100 kadar ülkede kuraklık ve çölleşme hızla yayılmaktadır. Şirketlerin temiz su talebi, temiz su arz miktarlarını aşma noktasına ulaşmış bulunmaktadır (Thill, 2010).

5. Dünya Su Forumu'ndan bu yana Türkiye'deki gelişmelere sermaye sınıfı açısından baktığımızda, ülkedeki sermaye gruplarının suyun ticarileştirilmesi sürecinde oldukça önemli deneyimler kazandıkları ve hatta başka ülkelerde su yatırımları yapmak için kolları sıvadıkları görülmektedir. Diğer örnekler bir yana, Uganda'nın ön-ödemeli sayaçlarını üretme işinin ülke hükümetinin Ms V-Allied Water Supply, VATEC Teknolojileri ve Türkiye'li Şirketler ile kurduğu bir ortaklık üzerinden yürütülmesine karar verilmiştir. Bu ortaklığın bileşenlerinden biri olan VATEC adlı şirketin yönetim kurulu başkanı Fred Mwesigye kuracakları ön-ödemeli sayaç sisteminin Uganda halkının refahını yükselteceğini belirtmektedir (Kigongo, 2010). Diğer yandan Uganda Hükümetinin Türkiye'li sayaç üreticileri ve kontrollü sayaçların uygulandığı yerelliklerin yönetimleriyle ilk tanışması da 2009 Mart'ında İstanbul'da düzenlenen WWF-5 sırasında olmuştur. Bu toplantı vesilesiyle Türkiye'ye gelen Uganda Su ve Çevre Bakanı Maria Mutagamba bu fırsatı kaçırmamış ve başta 2005 yılından bu yana kontrollü sayaç uygulamasına geçen Kırklareli'nin Kapaklı Belediyesi ve 2009 yılı itibarıyla kontrollü sayaçları inceleme aşamasında olan Çorlu Belediyeleri olmak üzere kontrollü sayaçları kullanıma sokan kamu idarelerini ziyaret ederek görüş alışverişinde bulunmuştur (Kapaklı Belediyesi, 2009 Mart; Çorlu Belediyesi 26 Mart 2009). Dünya Su Forum'larının bir işlevini daha ortaya koyan bu ziyaretler yalnızca yabancı hükümetlerin Forum'un yapıldığı ülkelerde başlayan yeni uygulamaları kendi ülkelerine taşımalarına hizmet etmekle kalmamakta bunun yanı sıra Forum ülkesindeki mevcut Belediye'lerin de birbirlerindeki uygulamaları örnek almalarına olanak yaratmaktadır. Bu bağlamda örneğin Çorlu Belediyesi Uganda Bakanının bu farklı bölgelere yaptığı ziyaretlerinin hemen arkasından 2010 yılı başında hızla kontrollü sayaç uygulamasına geçme kararı almıştır (Çorlu Haber, 8 Ocak 2010).

Uganda Cumhurbaşkanı Museveni'nin ekonomik kalkın-

maya büyük önem verdiğini söyleyen ve özellikle altyapı yatırımları, yollar, barajlar ve telekomünikasyon konularına verilen öneme işaret eden Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ise, Museveni'nin bütün yatırımcıları ülkesine davet ettiğini belirtmektedir. Sayın Cumhurbaşkanı'nı Türk yatırımcılara verdiği önemin göstergesi olarak, bunlardan bazılarını kendi evinde bile misafir ettiğini aktarmaktadır (Milliyet, 5 Mayıs 2010).

Sonuç Yerine:

Yukarıda yapılan aktarımlardan da görüleceği gibi sermayenin suyun metalaşmasına dair girişimleri ve strateji üretme çabaları bütün hızıyla devam etmektedir. Görünen odur ki önümüzdeki dönemde gerek Türkiye'de ve gerekse dünyada karbon ticareti ile bağlantılı ticarileştirme süreçleri çok daha hızlanacaktır. Her ne kadar karbon ticaretinin suyun metalaşması ile olan ilişkisi toplumsal hareketler tarafından henüz yeterince bilinmiyor olsa da, sürecin kendisi bu alandaki bilincin oluşumunu da hızlandırma potansiyeli barındırmaktadır. Bu bağlamda, su mücadelelerinin ormanlar, nehirler, göller ve tüm diğer doğal kaynakların ekonomik açıdan işletilebilir hale getirilmesini şart koşan Kyoto Protokolü'nün bütünlüklü bilgisine sahip olmayı öncelikli hedeflerinin başına koymasına gerekmektedir. Su mücadeleleri açısından önemli olan bir diğer konu ise, Birleşmiş Milletler ya da Avrupa Birliği gibi dünya su lobisinin en başat aktörlerinin suyu metalaştırma konusunda izlediği stratejilerin bilgisine ulaşmak olmalıdır. Bu bilgilendirme, yerel aktörlerin halkları manipüle etmeyi amaçlayan yanlış aktarımlarıyla sınırlı kalmak yerine, bu başat aktörlerin kendi coğrafyalarında uygulamaya koydukları, ekolojik tahribatı daha da arttıracak olan politik araçlara odaklanmalıdır.

Dipnot:

1 NGP - Global Adaptation Partners

Kaynakça:

AB Parlamentosu, 2010 "WRITTEN DECLARATION pursuant to Rule 123 of the Rules of Procedure on the protection of water as a public asset", EU Parliament 10 Kasım 2010 0086/2010 no.lu önerge

Çorlu Belediyesi 8 Ocak 2010 <http://www.corluhaber.com/corlu/14592/corluda-kontorlu-su-donemi-baslayacak.html>

Kapaklı Belediyesi, 2009
http://www.kapakli.bel.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=180:-uganda-su-ve-vre-bakani-kapakliya-geld&catid=1:son-haberler&Itemid=37

Kigongo Juiet, 2010 "Ministry of Water launches prepaid metres" 22 Ekim 2010

Lewis Chris, 2010 "China seen quietly opening sluice for mega hydro projects" BEIJING Reuters, 16 Kasım 2010 <http://af.reuters.com/article/energ>

yOilNews/idAFTOE6AE05G20101116?sp=true
MacInnis, Laura 2010 "Private equity sees "buckets of money" in water buys" Geneva Reuters, 9 Kasım 2010

Taz, 30 Ekim 2010 "The predatory water privatization" www.taz.de/wasser-vertrag 30 Ekim 2010

Thill Scott, 2010 "Watch Out: The World Bank Is Quietly Funding a Massive Corporate Water Grab" Alternet, 2 Kasım 2010

Water Initiatives Odisha, 2010 "Private equity funds, the new enemies of our common water future" Water Initiatives Odisha's response to ADB's latest water investment game, Sambalpur 17 Kasım 2010

Wordpress, 2010
<http://freshwateractionnetwork.wordpress.com/2010/06/15/6th-world-water-forum-will-this-be-the-forum-for-solutions/>